

Torsdag med THORS

11.5.-78

Brev till språkspalten är alltid välkomna: skickar ni dem till Dagboken så sköter vi om att prof. Thors får dem.

En läsare undrar hur följande uttryck skall lyda i korrekt skriftspråk: "Det är naturligt, om man tänker efter att ...".

Bakom en sådan formulering döljer sig ungefär följande tankegång "Om man tänker efter, så finner man att det är naturligt att ...". I helt korrekt skriftspråk kan det uttryckas t.ex. så "Vid närmare eftertanke finner man det naturligt att ..." eller "Om man tänker efter, finner man det naturligt att" (dvs ungefär så som tankegången återgetts ovan). I ledigt talspråk lämnas mycket ofta tankeledet "förefaller det" (eller liknande) bort, och det kommer att heta t.ex. "Om man tänker efter, så är det naturligt" — men en sådan formulering brukar inte anses helt korrekt i skrift. (Det hela är ju naturligt, också om man inte tänker på det, men den talspråkliga formen av uttrycket kan förstås på det sättet — om man "märker ord".)

En annan insändare tycker illa om uttrycken *Smolna* i stället för "Statsrådets festvåning" och *regeringens aftonskola* i stället för "regeringens kvällsplenum", och han ber mig brännmärka dem.

Båda uttrycken är givetvis ursprungligen humoristiska. *Smolna* har tillkommit av en historisk slump — huset var säte för det revolutionära högkvarteret 1918, i Petrograd sammankom revolutionsledningen i

ett flickinstitut *Smolnyj*, och så fick huset vid Södra Esplanaden i Helsingfors det inofficiella namnet *Smolna*.

Benämningen "regeringens aftonskola" torde, såvitt jag vet, härröra från tiden efter andra världskriget.

Jag delar insändarens mening att både "Smolna" och "regeringens aftonskola" är olämpliga namn. Det kan dock vara svårt att göra något åt dem. Möjligen kunde man i statsrådets kansli försöka finna en kort, gärna internationellt klingande benämning för det tungrodda "Statsrådets festvåning" — och låta folk slippa mödan att minnas den egenartade bakgrunden till *Smolna*.

En frågande undrar hur orden *teflon*, *tonfisk*, *väsentlig* och *strategi* uttalas.

Teflon uttalas med långt å och betoning på sista stavelsen. *Tonfisk* uttalas med långt o (som i *mos* och *mot*); ordet innehåller inte viktbe-teckningen *ton*, som många tycks tro. *Väsentlig* har, såsom det någon gång påpekats, betoning på *-ent-*, alltså samma betoning som *ordentlig*. *Strategi* uttalas helst som det stavas, dvs med *-g-*; uttal med *sje-ljud* kan också användas. Uttal med *g* är att föredra, då ju *strategiskall-tid* uttalas med *g*.

Samma frågande vill veta, om ordet *kännpak* är högsvenska eller dialekt.

Svenska akademiens ordlista upp-tar *kännpak* "lätt igenkännlig" med beteckningen "provinsiellt och finländskt". Det betyder att ordet förekommer, utom hos oss, i vissa trakter i Sverige, inte bara i dialekt utan i allmännare bruk. Det är dock inte vanligt i Sverige.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

18.5.-78

ACCENTER saknas icke i dagens text, som också har en lätt muhammedansk anstrykning... Prof. Thors är alltid redo att ta emot nya frågor och diskussionsämnen från läsarna: brev kan adresseras till Dagboken, som vidarebefordrar.

En frågeställare säger: "Franskan använder vissa tecken över vokaler, som inte är vanliga på svenska, t.ex. *Rhône*, *Staël*, à *jour*. Ätminstone accenttecknen tycks ofta utelämnas i motsvarande fall i svenskan: *ampe-re*, *biff a la Chateaubriand*. Vad innebär de främmande tecknen? I vilka fall kan de utelämnas?"

Bokstaven *e* har olika uttal i franskan. Den kan beteckna ett *e-ljud* som liknar vårt, och då brukar tecknet " " (akut accent) användas, t.ex. *élite*. Den kan vara *stum*, dvs den uttalas inte, eller vara en *grumlig* vokal. Då får *e* ingen accent, och så är det t.ex. i *madame*, vars *e* är *stumt*. *E* i franskan kan också ha *ä-liknande* uttal: då sättes " " ("grav" accent) över *e* såsom i *Molière*. Den egendomligaste bakgrunden har det s.k. *circumflextecknet* (). Det förekommer inte bara över *e*, utan också över andra vokaler. I sådana fall har något ljud, oftast *s*, fallit under utvecklingens gång. Ett ganska tydligt exempel är den franska formen för "augusti": *août* av ett äldre *aoust*. Tecknet " " (trema) anger, att vokalen skall uttalas för sig och inte dras samman med en föregående vokal.

Är vi då tvungna att använda dessa accenttecken? I det stora hela: nej. Numera stavar man på svenska *ampere* och *hotell*. Accenttecken använder vi normalt för att i vissa ord ange betoning: på det sättet skiljer vi mellan *ide* och *idé*. För sig står det lilla ordet *à*, som i

Akademiens ordlista, sista upplagan, stavas så.

En annan frågeställare undrar, om det är riktigt språkbruk, när man i tidningar ser t.ex. *Thorbjörn Fäldin* eller *James Callaghan* betecknas som *statschef*.

Nej. Benämningen *statschef* eller *statsöverhuvud* är förbehållen personer som innehar statens högsta ämbete, dvs kungar och presidenter. Det är alltså rätt att beteckna *Urho Kekkonen* som *statschef*, men *Kalevi Sorsa* kan inte kallas så.

En tredje frågande undrar: "Är *muhammedan*, *muselman* och *muslim* samma sak?"

Det är samma sak. *Muhammedan* "anhängare av Muhammed" är gammalt i europeiskt språkbruk. *Muslim* är en arabisk term för "anhängare av islam" (*muslim* hör till samma ordstam som *islam*). *Muselman* är en förvrängning av *muslim*.

Till slut en fråga som fått vänta länge på svar. Den gäller en gata *Pesursvägen* i Lovisa. "Somliga uttalar det med långt *e*, andra med långt *u*. Vilket är det riktiga? Varifrån härleder sig namnet?"

Namnet *Pesursvägen* är bildat till ett gammalt hemmansnamn *Pesurs*, som förekommer på ett par håll i Pernå. Detta hemmansnamn har korta vokaler i båda stavelserna. Det förefaller mig rimligare att uttala gatnamnet med långt *e* än med långt *u*.

Vad etymologin på namnet beträffar, har jag gjort vissa efterforskningar, men inte kommit till något tillfredsställande resultat. En möjlighet, ehuru svag, vore att namnet skall härledas ur ett *Pers-Ols* "Pers Oles hemman", jämför ett sådant östnyländskt namn som *Lassmat-tas*, som väl skall tolkas som "Lasses Matts gård". Men, som sagt, förklaringen är osäker.

Carl-Eric Thors